

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Susan Abulhawa

The Blue Between Sky and Water

Copyright © 2015 by Susan Abulhawa

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Agencija Tekstogradnja

DIZAJN KORICA

Šiniša Subotić

SLOG I PRELOM

Studio Znak

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2022

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

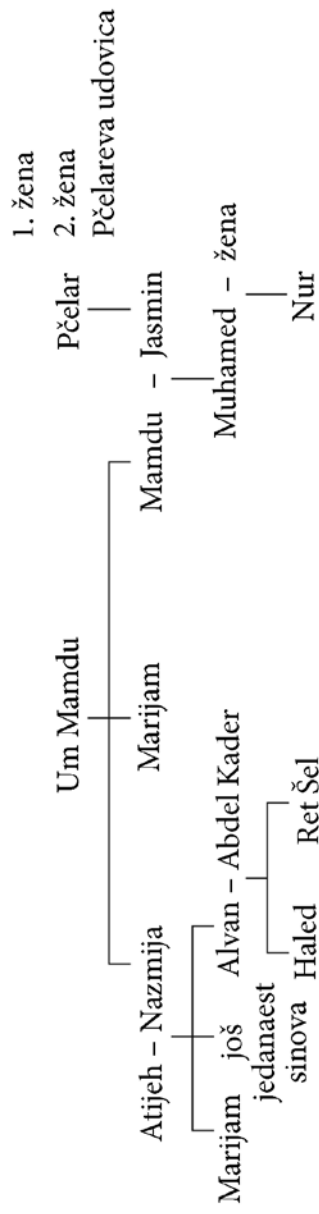
PLAVETNILO IZMEĐU NEBA I VODE

SUZAN ABULHAVA

Prevela sa engleskog
Milica Cvetković

Stela

Za Natali: moju ćerku, moju prijateljicu i moju učiteljicu

PRED KRAJ SEDAMDESETIH i osamdesetih godina dvadesetog veka Izrael je podstakao uspon Islamističkog pokreta u Palestini, koji će postati poznat kao Hamas, kao protivtežu partiji Fateh Jasera Arafata, sekularnog revolucionarnog pokreta otpora po kalupu sličnih gerilskih pobuna u svetu u vreme Hladnog rata. Posle Sporazuma iz Osla 1993, potpisanog između Izraela i Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO), pokrenut je beskrajn „mirovni proces” i Hamas je postao glavna institucija palestinskog otpora izraelskoj vojnoj okupaciji i kontinuiranom suzbijanju aspiracija starosedelačkog naroda za autonomijom. Posle dve decenije neuspelih pregovora u vreme kojih je došlo do velikog širenja isključivo jevrejskih kolonija na konfiskovanoj palestinskoj zemlji i utvrđivanja sistema aparthejda na okupiranim teritorijama, Palestinci su pokrenuli ustanak i održali izbore za novo vođstvo. Godine 2006, članovi Hamasa su osvojili većinu u palestinskom parlamentu na izborima koji se smatraju poštenim i transparentnim. Izrael i Sjedinjene Države nisu pak bili zadovoljni ishodom izbora i krenuli su da sruše novo vođstvo. Dok je Fateh nastavio da kontroliše Zapadnu obalu, Hamas je uspostavio kontrolu nad Gazom. U nemogućnosti da ukloni Hamas, Izrael je odsekao uski mediteranski pojas zemlje i pretvorio ga u ono što je postalo poznato kao najveći svetski zatvor na otvorenom. U godinama kasnije objavljenim dokumentima otkriva se strahovita preciznost s kojom je Izrael sračunao unos kalorija za milion i osamsto hiljada Palestinaca u Gazi tako da budu gladni, ali ne i da pomru od gladi.

Haled

„Ideja je bila da se Palestinci stave na dijetu.”

– Dov Vajsglas

Od svega čega je nestalo, najviše su mi nedostajala kinder jaja. Kad su zidovi opasali Gazu, a razgovori odraslih postali vatreniji i tužniji, merio sam ozbiljnost naše okupacije prema smanjivanju broja tih krhkih čokoladnih jaja uvijenih u šarenu foliju, sa sjajnim igračkama iznenađenja koje se u jajima izlegu na policama prodavnica. Kad su sasvim nestala, a zarđali metal onih polica zazvrjao prazan, shvatio sam da su kinder jaja svetu donosila boju. S njihovim nestankom naš život se pretvorio u metalik sepiju, pa se izgubio u crno-belom, onako kako je to svet bio u starim egipatskim filmovima, kad je moja baka Nazmija bila najdrskija devojkica u Bet Darasu.

Čak i kad su prokopani tuneli ispod granice između Gaze i Egipta, da bi se švercovale životne potrepštine, na kinder jaja je i dalje bilo teško naići.

Živeo sam u vreme tih tunela, mreže podzemnih arterija i vena sa sistemima konopaca, poluga i čekrka kojima su dopremani hrana, pe-lene, gorivo, lekovi, baterije, muzičke trake, mamini ulošci, Ret Šeline bojice i sve drugo na šta bismo pomislili a što smo uspevali da kupujemo od Egipćana dvadeset četiri sata na dan, sedam dana u nedelji.

Tuneli su podrili izraelske planove da nas stave na dijetu. Zato su oni bombardovali te tunele i mnogo ljudi je poginulo. Kopali smo ih ponovo, bili su veći, dublji i duži. Opet su nas bombardovali, pa je čak i više ljudi izgинуlo. No tuneli su ostali, kao živi kardiovaskularni sistem.

Jednom su Izraelci ubedili Sjedinjene Države i Egipat da ugrade neprobojni podzemni čelični zid duž graničnog prelaza Rafa i da preseku tunele. Ljudi su mesec dana gledali dvogledima sa peščanih dina u Rafi i smejal se dok su jedinice vojne inženjerije Sjedinjenih Država

išle na posao. Amerikanci su nas viđali i, premda su otišli nezainteresovani kao što su i došli, mi smo bili ubeđeni da je naš smeh dopirao preko granice i nervirao ih. Čim su oni otišli, naši momci su se dali na posao u tunelima s let lampama i sekli metal koji je trebalo da preseče naše snabdevanje za život. Bio je to pravi poklon jer je podzemni zid pravljen od visokokvalitetnog čelika koji smo mi reciklirali u svašta drugo.

Navikli smo da budemo gubitnici. Toga puta smo ipak pobedili. Nadmudrili smo Izrael, Egipat i velike Sjedinjene Američke Države. Gaza je neko vreme bila džinovska žurka. U našim novinama izlazili su stripovi koji prikazuju Mubaraka, Buša i Netanijahua kako se češu po glavi i guzici dok se mi smejemo s peskovitih brda Rafe i držimo ono što smo napravili od tog odličnog čelika: delove za automobile, opremu za igrališta, građevinske grede i rakete.

Moja baka Nazmija je rekla: „Alah je milostiv i čuva nas. Sva ova radost i smeh u Gazi doneće krv i tugu. Svetlost uvek baca senke.” Mora da je mislila na Marijam.

Nedugo posle toga otišao sam u tiho plavetnilo, ono bezvremeno mesto, gde sam mogao da se napojim svim životnim sokovima i pustim ih da teku kroz mene kao reka.

Zatim je došla Nur, usta punih arapskih reči prerezanih i išmirglanih po ivicama valovitim izgovorom strankinje. Stigla je sa onim američkim moralno nadmenim entuzijazmom kojim smatra da može izlečiti ljude poput mene i zaceliti rane u mestima kao što je Gaza. Međutim, bila je oštećena od svih nas.

Svake večeri kad je Nur stavljala moju sestru Ret Šel u krevet, baka Nazmija je spuštala nebo na mesto, a mama je vezla zvezde i mesec. Ujutro, kad se Ret Šel budila, kačila je sunce. Tako je bilo kad se Nur vratila.

To su bile žene u mom životu, pesme moje duše. Muškarci koje su one volele izgubljeni su na ovaj ili onaj način, svi osim mene. Ostao sam koliko god sam mogao.

I

Kad je naša istorija džabalebarila na brdima,
opuštena onih šumovitih dana,
reka Sukrer proticala je Bet Darasom.

1.

Moja baba-khalto¹ Marijam skupljala je boje i raspoređivala ih. Dve generacije kasnije, dobio sam ime po njenom izmišljenom drugaru. Samo možda ga ona i nije izmislila. Možda sam to zaista bio ja. Zato što se sad srećemo kod reke i ja je učim da piše i čita.

SELO NAD SELIMA, okruženo vrtovima i maslinjacima i ograničeno na severu jezerom, Bet Daras je u trinaestom veku bio na poštanskom putu između Kaira i Damaska. Dičio se karavan-sarajem, drevnom gostionicom uz drum za stalni protok putnika koji su pritali trgovačkim putevima Azije, Severne Afrike i Jugoistočne Evrope. Izgradili su ga Mameluci 1325, kad su vladali Palestinom, a ostao je mnogo vekova *el-kan* za sve seljane. Nad Bet Darasom se uzdizao zamak koji su podigli krstaši početkom dvanaestog veka, nastao na citadeli koju je izgradio Aleksandar Veliki više od hiljadu godina ranije. Nekada sastajalište moćnih, istorija je pretvorila u ruševinu, a ono što je preostalo stajalo je slabašno, sadržavajući sve, i tamo su se deca igrala a mladi parovi odlazili da izbegnu budne oči.

Reka, krcata božjim izborom ribe i biljaka, proticala je kroz Bet Daras, donosila blagoslov i iz sela odnosila otpad, snove, govorkanja, molitve i priče, pa ih istresala u Sredozemno more odmah severno od Gaze. Voda što je tekla po stenju pevušila je tajne zemlje i vremena vijugajući u ritmu životâ koji su puzali, skakutali, zujali i leteli.

Kad je imala pet godina, Marijam je ukrala kol za oči svojoj sestri Nazmiji i njime ispisala molitvu na listu koji je bacila u reku Bet Darasa. Bila je to molitva za pravu olovku i dozvolu da uđe u zgradu u koju ideš kad imaš olovku. To što je napisala, naravno, bila je škrabotina uprkos postojanju osnovne škole s dva odeljenja i četiri učitelja plaćana mesečnim priložima seljana. Posmatrala je svog brata i druge dečake u školskim uniformama kako svaki nosi u ruci olovku – pravi statusni simbol – i đačku torbu s knjigama prebačenu

¹ Ar.: tetka. (Prim. prev.)

preko ramena dok marširaju uz brdo do onog začaranog mesta s dva odeljenja, četiri učitelja i mnogo, mnogo olovaka.

Ispostavilo se da Marijam nije bila potrebna školska zgrada da bi učila, samo olovka i papir. Stvorila je izmišljenog druga Haleda, koji ju je svakog dana čekao uz reku Bet Darasa da je uči da piše i čita.

Boja reke je za Marijam bila enigma. Sedela je na njenoj obali i razmišljala o tome kako joj se čini da je bezbojna, pa da zajmi boje od svega oko sebe. Za vedrih dana bila je jasno svetloplava, kao nebo. U proleće, kad je svet posebno zelen, takva je bila i reka. Drugi put je bila bistra, a ponekad zamagljena i zamućena. Zanimalo ju je kako to reka može da poprими toliko boja a okean je uvek plavozelen, osim noću, naravno, kad je čistota crnila sve odevala za spavanje.

Posle mnogo razmišljanja mala Marijam je zaključila kako samo neke stvari menjaju boju. Vrlo rano je shvatila i to da njeno viđenje nije isto ni sa čijim drugim. Ljudi su menjali boje u skladu s raspoloženjem, ali njena sestra Nazmija rekla je kako samo Marijam vidi te promene. Prožetost plavom bilo je standard kad se ljudi mole, mada ne i uvek. Izraz lica ljudi nije nužno odgovarao njihovim bojama. Bele aure imale su prizvuk pakosti i neki ljudi su ih imali čak i kad su se smeškali. Žuta i plava su bile boje iskrenosti i zadovoljstva. Crna je bila najčistija od svih, aura beba, izuzetne dobrote i velike snage.

Cveće i voće su kružili po nijansama u skladu s godišnjim dobom. Isto i drveće. Isto i koža Marijaminih ruku, od mrke do veoma mrke leti. No kosa joj je uvek bila crna, a oči uvek onakve kakve jesu: jedno zeleno, drugo smeđe s naglašenim tačkicama boje lešnika. Ono zeleno, levo oko, bilo joj je omiljeno zato što su svi voleli da gledaju u njega, ali se zbog te radoznalosti Nazmija plašila da bi na njenu malu sestru mogla biti bačena kletva zbog *hassada*, nesreće zbog oka koje nekog snađe zbog ljubomore drugih.

2.

Baka Nazmija mi je govorila kako je bila najlepša devojka u celom Bet Darasu. Rekla je da je bila i najopakija, pa sam pokušao da zamislim baku u sjaju njene mladalačke opakosti.

NAZMIJINO JE BILO da sačuva Marijam od zala hasada. Neki ljudi jednostavno imaju žestoke, pohlepne oči koje lako mogu da bace kletvu, čak i kad to ne nameravaju. Zato je Nazmija uporno tražila da Marijam nosi plavu amajliju kako bi odbila zavist koju su ljudi osećali prema Marijaminim jedinstvenim očima, a redovno je nad njom čitala i sure iz Kurana radi veće zaštite.

Marijamine oči su jednom, dok su prale veš na reci, iskrsele kao tema među Nazmijinim drugaricama. Većina njih se nedavno udala ili čekala prvo dete, ali neke, poput Nazmije, još su bile neudate. „Kako to da ima samo jedno zeleno oko?“, pitala je jedna.

Nazmija je skinula maramu s glave i raspustila blistave uvojke obojene kanom, nalik meduzi, pa ubacila bratovljevu belu košulju u kantu za pranje i našalila se: „Pre više stotina godina neki rimski pastuv verovatno je nabio đoku našoj naslednoj liniji, i sad on viri iz oka moje sirote sestre.”

U privatnosti ženske slobode tih jutara pri pranju veša, sve su se smejale ruku duboko zarivenih u kante za pranje. Druga mlada žena je rekla: „Šteta što to nije bila dvoglava zmija pa bi imala dva zelena oka.”

A treća: „Nazmija, velika šteta za tvoju pretkinju. Mora da bi mnogo volela da je dobila dvoglavog!” Smeh im je postao piskaviji, oslobođen vulgarnom nepristojnošću na koju su se odvažile. Bila je to Nazmijina moć, da ogoli pristojnost, i dozvoli onima oko sebe da priznaju šta im to neprikladno leži na srcu. Umela je da bude prosta na način koji bi njene drugarice istovremeno očarao i postideo. Malo njih se usuđivalo da joj prebaci jer je njen jezik, kadar da kao čarolijom raskravi srce, imao i otrovnu bodlju i bio izvor zapanjujućih nepriličnosti. Zbog toga su je i volele i mrzele.

Nazmija je verovala da je čudna boja sestrih očiju povezana s njenom posebnom sposobnošću da predkaže ono što se ne vidi. Marijam nije bila vidovita, ali videla je kako ljudi sijaju.

„Kako to misliš *sijaju*?”, jednom ju je upitala Nazmija.

„Njihov *sjaj*!” Marijam je rukom opisala prostor oko Nazmijine glave. „Baš tu”, rekla je.

Nazmija je shvatila da unutrašnji svet pojedinaca obrazuje oreol u boji koji samo njena sestra Marijam vidi. Posle toga je porodica danima isprobavala Marijaminu sposobnost. „Dobro, reci mi kako se sad osećam”, pitao je njen brat Mamdu kad se vratio kući posle tuče s dečacima iz susedstva. „Ti si crven i zelen”, odgovorila je Marijam pa se okrenula i nastavila sa onim što je radila. Nazmija se narugala: „Crveno i zeleno znači da si upaljen i napaljen.”

„Marijam nema pojma šta je napaljen; tako znam da lažeš, ti grozna nepristojna devojk!” Mamdu je pljesnuo Nazmiju po potiljku pa otrčao da se sakrije.

„Bolje bi ti bilo da bežiš, dečace!”

„Žalim sirotog magarca koji se bude oženio tobom”, kazao je Mamdu i sakrio se uz vrata.

Nazmija se nasmejala što je samo još više iznerviralo Mamdua.

Iako je Marijamina posebna sposobnost s vremenom iščilela, ostala je jedna od dve porodične tajne koju je Nazmija koristila kao prednost za sebe. Kad bi majka i sestre nekog prosca došle kod njih da upoznaju Nazmiju, ona se prema njima odnosila nadmeno i zajedljivo jer je Marijam mogla da nasluti kako smatraju da Nazmija nije vredna njihovog sina i brata. Na pijaci je postidela mnoge trgovce koji su pokušali da je prevare. Marijamin dar je bio Nazmijino tajno oružje i branila je da se on pominje van kuće, isto kao što je branila da se priča o Sulejmanu.

3.

Um Mamdu, moja prababa, živela je pre mog vremena. Zvali su je Luda Žena, ali bila je sazdana od ljubavi tihe neprobojne vrste. Videla je ono što drugi nisu mogli, mada ne onako kako je to Marijam videla.

UBET DARASU JE BILO PET porodičnih klanova i svaki je imao svoje susedstvo. Porodice Barud, Makademeh i Abu el Šamaleh bile su najuglednije. Imali su najviše farmi, voćnjaka, košnica i pašnjaka. „Baraka” je bilo Nazmijino, Mamduovo i Marijaminsko prezime, ali njime se nisu mogle razmetati. Živele su u kraju Mazrijin, u zbrkanoj rulji Palestinaca bez pedigrea koji su se nastanili u najsiromašnijem delu Bet Darasa. Tamo su stigli pet vekova ranije, iz Egipta, pa se prikrili ili odbacili prezimena zato što su utekli od gneva plemenskog neprijateljstva i možda obeščastili porodice na neki način pa morali da odu. Niko to nije pouzdano znao.

Veći deo svog života u Bet Darasu Nazmija, Mamdu i Marijam bili su poznati kao deca Um Mamdu, seoske lude. Iako nisu imali oca, ljudi se nisu usuđivali da pred njima loše govore o njihovoj majci zato što bi se Nazmija pojavila na njihovom pragu, jezika nanoštrenog skandalom i sa zastrašujućim odsustvom ustezanja. Iako su deca žalila zbog majčinog stanja i žestoko se trudila da je zaštite od prezira ostalih, nisu mogla uvek da je zaklone. Um Mamdu su često zaticali kako zuri u daljinu, povezana s vetrom i kako govori jezikom svima stranim, a ponekad se i neobjašnjivo smejala.

Jednom su ljudi videli Um Mamdu da diže haljinu i sere u reku, a Mamdu, tad samo jedanaestogodišnjak, udario je dečaka mnogo većeg od sebe zato što se usudio to da pomene. Mnogih noći su njih troje morali da nagovaraju majku da ne spava na pašnjacima među kozama.

Za njihovog oca se govorilo da ih je ostavio pre nego što ga je iko od njih upamtio, osim najstarije Nazmije. „Otac se jednom vratio pa smo svi zajedno jeli *ghada*”² ispričala im je Nazmija. Mamdu se nije

² Ar.: ručak. (Prim. prev.)

sećao, ali verovao je Nazmiji zato što se u to klela nad Kuranom. Osim toga, to je moralo biti tačno. Kako bi inače Marijam bila začeta?

Ipak, Mamdu je žalio što se ne seća oca.